

СТАНОВИЩЕ

на дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор”

Област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление 3.2. Психология

Научна специалност: Педагогическа и възрастова психология

на Василики Леонидас Пападима, докторант към катедра „Психология“,

Философски факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски“ - Благоевград

Тема на дисертацията: “Социални умения, изразяване на емоции и управление на гнева при ученици със специални образователни потребности в клас “

Изготвил: доц. д-р Ергюл Таир, ИИНЧ-БАН

Представената от Василики Леонидас Пападима дисертация е научно-изследователски труд, в който се проучват социалните умения, изразяването на емоции и управлението на гнева при ученици със специални образователни потребности. Специално трябва да се подчертае амбицията на докторанта да осъществи изследване с научно-приложен принос, което да проследи възприятията на всички участници в процеса на обучение на деца със специални образователни потребности – учители, експерти, работещи с тях, родителите им и учениците със специални образователни потребности.

Дисертацията отговаря на изискванията за придобиване на научната и образователна степен „доктор“, като съдържа задълбочено теоретично проучване и собствено разработена емпирична част, базирана на изследване с представители на различни групи лица, участващи в обучението на ученици със специални образователни потребности. Актуалността и значимостта на темата е безспорна, като дава своя принос в попълването на теоретичните и емпиричните знания относно разкриването на силните и слаби страни, както и възможностите за развитие на учениците със специални образователни потребности, осъществено въз основа на изучаване на социалните умения, емоционалното изразяване и управлението на гнева на ученици със специални образователни потребности.

Дисертационният труд е подготвен, като са спазени всички изисквания за разработването и представянето на такъв вид труд. Обемът на работата е 169 страници, написани на английски език, включващи увод, седем глави, изводи и заключение, приноси, използвана литература и приложения с методите на изследването. Получените резултати са илюстрирани чрез 105

таблицы и 10 фигури. Библиографската справка включва 167 източника на английски език, релевантни на изследваната тема.

В първа глава синтезирано са разгледани специалните образователни потребности, като се акцентира върху гръцката законодателна рамка за специалното образование. Характеризирани са ученици с различни видове специални образователни потребности – аутизъм, дефицит на вниманието и хиперактивност, сетивни увреждания (зрителни и слухови), обучителни трудности, емоционални и поведенчески разстройства и др. Разглеждат се някои трудности при идентифицирането на специалните образователни потребности, наред с представянето на концепцията за включено образование, както и фактори, повлияващи отношението на учителите към включеното образование.

Следващите няколко глави са посветени на основните конструкти в изследването – социалните умения, изразяването на емоции и управлението на гнева. Във втора глава са разгледани различни дефиниции и класификации на социалните умения, като фокусът е върху социалните умения на деца със специални образователни потребности. Специално внимание е отделено за интервенциите за подобряване на социалните умения на ученици със специални образователни потребности. Стегнато в трета глава са представени дефинициите и характеристиките на емоциите. Проследяват се теоретични концепции за изразяване на емоции от деца със специални образователни потребности, както и интервенции, които улесняват тяхното изразяване. Четвърта глава е отредена за управлението на гнева, като изложението включва няколко основни елемента: начини на изразяване на гнева; фактори, които причиняват трудности при управлението на гнева; ролята на родителите за управление на гнева; управление на гнева при хора със специални образователни потребности, както и стратегии за управление на гнева при деца със специални образователни потребности. В характерния и за предишните глави стил са изведени факторите, които пречат за успешността на интервенции за подобряване на управлението на гнева от ученици със специални образователни потребности. В пета глава са описани наличните самоценъчни методи за измерване на социалните умения, изразяването на емоции и управлението на гнева. Обосновава се необходимостта от създаването на нови методи, приложими за проучване на децата със специални образователни потребности, както и за оценките на техните учители, родители и експертите, работещи с тях. В заключение, теоретичното изложение на Василики Пападима свидетелства за добро познаване на разглежданата тема и умения за систематизираното му представяне.

Дизайнът на изследването е представен в шеста глава на дисертацията. Ясно и коректно са формулирани целта, задачите и хипотезите на изследването. Извадката обхваща 130 участници, от които 60 учители, 30 експерти, 30 родители и 10 ученици със специални образователни потребности. Избраният инструментариум съответства на поставените цели и задачи, като включва разработени за учениците със специални образователни потребности: Въпросник за социалните умения; Въпросникът за изразяване на емоции и Въпросникът за управлението на гнева. Психометричните характеристики на методите, измерени чрез факторен анализ и тест за вътрешна съгласуваност (α на Кронбах) са напълно приемливи. Статистическата обработка на данните е съобразена с целите на изследването, като са приложени честотен, хи-квадрат и корелационен анализ, непараметричен метод на Крускъл-Уолис и Ман-Уитни.

Получените резултати са подробно изложени в седма глава, като се установява, че учениците със специални образователни потребности имат някои трудности в своите социални умения, емоционалното изразяване и управлението на гнева. В същото време, социалните умения на учениците са диференцирани според училищната среда, училищния клас, възрастта на учениците и социалната роля. Например, учениците, които са посещавали специално училище, изпитват повече трудности при усвояването на социалните умения, в сравнение с тези, които не са учили в специално училище. Учениците със специални образователни потребности, които се обучават в масов клас без паралелна подкрепа, са усвоили повече социални умения в сравнение с от ученици, които не се обучават в масов клас без паралелна подкрепа. Социалните умения, емоционалното изразяване и управлението на гнева при учениците със специални образователни потребности са взаимно свързани, като усвоените социални умения корелират значимо с техните неовладяни социални умения, емоционално изразяване и управление на гнева. Също така, управлението на гнева значимо се свързва с усвоените социални умения, неовладяните социални умения и емоционалното изразяване, а емоционалното изразяване корелира значимо с усвоените социални умения и управлението на гнева. Интерпретациите на установените резултати са коректни, отразяват уменията на докторанта да свързва своите резултати с наличните в литературата, като в същото време успява да посочи тяхното практическо приложение.

Накратко трябва да отбележа, че авторът на настоящата дисертация е представил логично и завършено изследване, което има своите несъмнени научни и практически достойнства. Сред тях могат да се отбележат: съвместното разглеждане на позициите на основните участници в

образованието на децата със специални образователни - учители, експерти, родители и самите ученици; разработените въпросници за измерване на социални умения, изразяване на емоции и управление на гнева при ученици със специални образователни потребности, специфични за всяка от четирите групи, взели участие в проучването (учители, експерти, родители и ученици със специални образователни потребности); констатираните връзки между усвояването на социални умения, емоционалното изразяване и управлението на гнева от ученици със специални образователни потребности свидетелстват за необходимостта от развитие на комплексни интервенции и др.

Представеният автореферат адекватно отразява съдържанието на дисертационната разработка, като основните теоретични предпоставки и изследователските търсения на дисертацията са представени в четири самостоятелни публикации в Годишника по психология на университета и в научни форуми.

В заключение, смятам, че дисертацията е по актуална и значима тема. Представеният труд доказва способностите на докторанта да планира, организира и проведе научно изследване, чиито резултати подходящо да анализира и интерпретира. В дисертацията се наблюдава липса на плагиатство. Всичко това ми дава основание с убеденост да предложа на членовете на уважаемото научно жури да оцени дисертационния труд положително и гласувам с „Да” за присъждането на Василики Леонидас Пападима на образователната и научна степен „доктор”.

15.05.2018 г.

Член на научното жури:

(доц. д-р Ергюл Таир)